

SEMIOTYKA RYTUAŁU: INTELEKTUALNA DEBATA NA TEMAT SAKRAMENTÓW W
POCZĄTKACH UNIWERSYTETU PARYSKIEGO, JEJ PRAKTYCZNE KONSEKWENCJE I KONTEKST
(OK. 1160 – 1215)

Streszczenie popularnonaukowe

W jednym ze swoich listów (datowanym na rok 1210) papież Innocenty III pozostawił następującą uwagę:

Ostatnimi czasy dotarła do naszych uszu nowina, która wprawiła nas w niemałe zdumienie, że mianowicie opatki ustanowione w diecezjach Burgos i Palencia błogosławią swoje zakonnice, wysłuchują spowiedzi ich win, a po lekturze Ewangelii publicznie przystępują do głoszenia kazań. Skoro więc jest to równie nierozumne co niedorzeczne, przez nas zaś nie jest w żadnej mierze popierane, nakazujemy przez pismo apostolskie abyście stosownie do waszego rozeznania, mając na względzie by się to nie działo w innych miejscach, stanowczo autorytetem apostolskim nakazali tego zaniechać. Jakkolwiek bowiem najświętsza dziewica Maria była godniejsza i doskonalsza od wszystkich apostołów, to jednak nie jej, lecz im Pan powierzył klucze niebios.

(tekst łaciński w Corpus Iuris Canonici, pars secunda,
l. 5, t. 38, c. 10, ed. Friedberg, s. 886–87)

Niewątpliwie ta krótka uwaga pozostawia wiele niejasności: nie wiemy dokładnie, co robiły wspomniane opatki, a jeżeli nawet odpowiadało to relacji papieża, to jak one same postrzegały swoją rolę? Wiemy również niewiele na temat przebiegu całej kontrowersji (właściwie nie wiemy nawet z pewnością, że rzeczywiście mamy tu do czynienia z otwartym sporem). Wiemy jednak, że to konkretne świadectwo konfliktu – postrzeganego jako taki przez przynajmniej jedną ze stron – poświadcza pewne powszechniejsze napięcie. Z jednej strony mamy do czynienia ze względnie niedawno sformułowaną doktryną, która jednak ujmowana jest jako odwieczna i niezmienna: w tym wypadku jest nią nauczanie o sakramencie ordynacji, co do którego dwunastowieczni mistrzowie, zarówno kanoniści, jak i teologowie, doszli do wniosku, że nie może być – i nigdy nie był – w ważny sposób udzielany kobietom. Z drugiej zaś strony lokalny obyczaj, tutaj reprezentowany przez domniemane – i, jak się wydaje, najpewniej rzeczywiście mające miejsce – pełnienie przez opatki funkcji diakonis lub prezbiterek w swoich wspólnotach. Zderzenie tych perspektyw jest ubocznym skutkiem kościelnej reformy, która dokonała się w drugiej połowie dwunastego wieku, a stanowiła próbę uporządkowania i ujednoczenia rozmaitych chrześcijańskich praktyk religijnych.

Celem tego projektu jest opisanie kluczowego elementu tej reformy: rozwinięcia doktryny sakramentów na nowopowstałym uniwersytecie w Paryżu w okresie przypadającym na lata około 1160-1215. Jakkolwiek jest jasne, że właśnie w tym czasie i w tym miejscu położono intelektualne podwaliny pod późniejsze orzeczenia IV Soboru laterańskiego (1215), to jednak wiele bardziej skomplikowanych pytań dotyczących tego procesu pozostaje bez odpowiedzi. Ten projekt przyczyni się do badań nad wczesną scholastyczną doktryną sakramentów przez zbadanie jej zależności od instytucjonalnego i pobożnościowego kontekstu, w którym została sformułowana. Pierwszy z tych kontekstów określa powstanie Uniwersytetu Paryskiego, zaś na drugi składają się przede wszystkim nowe, wizualne formy praktyk pobożnościowych skupionych wokół eucharystii. W ramach projektu przeprowadzona zostanie również edycja krytyczna wybranych fragmentów Summy Roberta Courson, która stanowi najważniejsze dotychczas niewydane źródło istotne dla badań nad teologią sakramentalną przed IV Soborem laterańskim. Spośród innych spekulatywnych prac, które zostaną zbadane w ramach tego studium, wiele – choć dostępnych we współczesnych edycjach – pozostaje niedostatecznie przebadanych.